

“MİLLİYETÇİ EKONOMİ-POLİTİK” ÜZERİNE TEZLER [1]: TARİH, FELSEFE VE METODOLOJİ MERKEZLİ BİR GİRİZGÂH

DR. YASİN ŞEHİTOĞLU*
FIRAT KARGIOĞLU**

“İktisat hayatı, klasik iktisatçıların soyut varsayımları ve modelleri bir yana, tarihçi okulun bir veya birkaç karakteristik (mesela işletme ve teşebbüs şekilleri, üretimin hukuki-politik çerçevesi vs.) etrafından basitleştirmeye çalıştığı şemalarla kavranmayacak kadar geniş, engin bir çeşitlilik gösterir. Gerçek hayat bu çeşitliliği içinde göz önüne alınınca, dış karakteristikleri altında ancak derinliğine inmek suretiyle kavrayabileceğimiz bir duyuş ve inanış dünyasının saklı olduğu anlaşılır. Konuya hangi tarafından bakılsa, iç ve dış âlemin bu alt alta tabakalanışı açıkça görülür. Karşılaşacağımız manzara daima aynıdır: Satih üstüne sıralanan şekil ve madde yığını altında alabildiğine yaygın bir ruh ve zihniyet dünyası!”¹

Giriş

Bu makale ve ardılları üzerinden ele alacağımız mesele, makro anlamda “milliyetçilik”, mikro manada ise “Türk milliyetçiliği” özelinde bir iktisadi nazariyenin inşa edilebilme imkânının olup olmadığıdır. Böyle bir imkânın sorgulanmasının başat sebebi ise, hâlihazırdaki iktisadi doktrinlerin yanlış/eksik “insan” tasavvurları ve bittabi bu tasavvurların iz düşümü olan iktisadi sistemlerdir; zira söz konusu iktisadi öğretiler, insanoğlunun iktisadi faaliyet ve münasebetlerini, beşeriyetin diğer toplumsal kurumları (din, kültür, eğitim vs.) ile olan

* Gazi Üniversitesi Gazi MYO Öğretim Görevlisi.

** Fırat Üniversitesi MYO Öğretim Görevlisi.

“hayati” bağından arındırarak tetkik etmekte ve böyle bir tetkik sonucunda da hâliyle insanı, yalnızca iktisadi faaliyet ve münasebetlerinden mürekkep bir organizmaya indirgemektedir. Hâl böyle iken, ekonomi haricindeki diğer bütün sosyal kurumlar ile bağları kopartılan postmodern insan, Macar Ekonomist Karl Polanyi’nin deyimiyle, “ekonomistik bir yanılğı” içerisindeydir.²

21. yüzyılın insanı, “ekonomi” ile “kapitalizm” kelimeleri arasındaki farkı kavrayamayacak derecede,³ zihnî bakımdan körleşmiş bir vaziyettedir. Bu zihnî körlükten çıkmanın yegâne yolu ise, bugün itibarıyla primitif/ilkel bir “ekonomizm” ve onun mütekâmil türevleriyle (özellikle neoklasik ve Marksist öğretiler yumağıyla) kuşatılmış toplumsal-insanın, bağlarını kopardığı gayriiktisadi kurumlar ile yeniden kuvvetli tabiiyetler geliştirmesidir. Tam bu noktada “milliyetçilik”, ekonomi-haricî toplumsallığını yani toplumsallaşmış insanın inşa ettiği her topluluk ve/ya toplumda, ilkel de olsa var olan, “ekonomi” haricindeki sosyolojik kurumların (örneğin aile, eğitim, din, dil gibi) neredeyse tamamen “unutmuş” bireylere, unuttukları toplumsallığı “hatırlatma” ve bu hatırlatma üzerinden de daha “sahih” bir iktisat nazariyesi inşa etme anlamında, işlevsel bir değerler dizisi (paradigma) tercihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ‘Milliyetçilik’, her ne kadar doğrudan iktisadî tezi olan bir ideoloji olmasa da mevcut gayriinsani iktisadi tezlerin tahakkümündeki postmodern insanın, *insanlığa dönüş* ya da *yeniden insanlaşma* diye adlandırabileceğimiz süreçteki vazgeçilemez aracıdır. Zira “milliyetçilik”, radikal anlamlandırmaları (ırkçılık, faşizm, ötekileştirme vs.) dışlandığı takdirde, her şeyden evvel “kültür merkezli” bir inşa sürecini içermekte ve böyle bir inşa süreci de kaçınılmaz olarak ekonomi haricî toplumsal kurumları, iktisadi sisteminin yaratılışın da hatırı sayılır derecede etkin/belirleyici kılmaktadır.

21. yüzyılın insanı, “ekonomi” ile “kapitalizm” kelimeleri arasındaki farkı kavrayamayacak derecede, zihnî bakımdan körleşmiş bir vaziyettedir.

Kapitalist Sistemin Teorik Arka Planı: Neoklasik İktisada Eleştirel Bir Bakış

Küresel ölçekte “milliyetçilikler”, ulus devlet ölçeğinde ise Türk milliyetçiliği, söz konusu “yeniden insanlaşma” sürecini nasıl pratiğe dönüştürecek? Soruyu bir başka bakış açısıyla sorar isek: Acaba Türk milliyetçiliği, böylesi bir iktisadi zihniyet dönüşümünü sırtlayabilecek entelektüel genişlik ve derinliğe sahip midir?

Bu “kilit” soruları net bir şekilde cevaplandırabilmek adına, evvela mevcut/hâkim iktisadi düzene (neoklasik/kapitalist sistem) ve “milliyetçilik”e ilişkin eldeki verileri gözden geçirmek gerekmektedir.

1. Neoklasik öğretiler ışığında güçlendirilen “kapitalist iktisadi sistem”, öğreti düzenleyicilerinin öne sürdüğü gibi insan doğasına mündemiç saiklerin sonucu varlık kazanmış bir “tabiat harikası” olmayıp, her iktisadi sistem gibi, o da “tarihsel”dir (Dolayısıyla “zamansal” ve “mekânsal” değişkenlerin bir fonksiyonudur.). Günümüz itibarıyla kapitalizmin tarihselliği, yine birçok tarihsel veri üzerinden kolaylıkla ispatlanabilmektedir. Bu bağlamda örnek üzerinde durulabilir. İlk olarak, “iktisadi kriz”lerin prekapitalist (kapitalizm öncesi) dönemdeki “nitelik” farkıdır ve bu fark Sabri F. Ülgener’e göre “aşırı istihsal” (üretim/arz fazlası) buhranlarının doğuşudur: “19 ve 20. asır medeniyetinin, teknik seviye üstünlüğü ile dikkatimizi uzun zaman aşırı istihsal buhranlarına çevirdiği bugün herkesçe bilinen hakikatlerdendir. (...) İktisadî muvazenesizlik, tarihte şekil ve istikamet değiştirdikçe, fikir ve doktrin dünyasında da değişik izler ve akisler husule getirmekten hâli kalmamıştır.”⁴

Sabri Ülgener’in çalışmaları göstermektedir ki kapitalist üretim tarzı sonucunda yaşanan arz/üretim fazlası krizler, prekapitalist dönemlere ait bir fenomen değildir; zira prekapitalist dönem toplumlarının karşı karşıya olduğu iktisadi kriz problematiği, ihtiyaç fazlası ürünün, namıdiger artı ürünün nasıl ve nereye satılacağı ya da postmodern “tüketim toplumu” mensubu gibi ifade edersek, nasıl ve nereye tükettirileceği değil; tam aksine, üretim noksanlığıdır. Yani: yokluk, açlık, kıtlık vesaire. Ülgener’in ortaya koyduğu bu farklılık, kapitalizmin ezelden ebede doğru sürüp giden bir “kader” olmadığının en önemli göstergelerinden biridir.

İkinci olarak, meşhur “Doğu” ve “Batı” medeniyetleri farklılığıdır: Bilindiği üzere bu ayrımında “Batı”, kapitalizmin ana vatanı Avrupa ve onun kültürel/medeni uzantısı ABD’yi, “Doğu” ise “Batı dışı” olan her coğrafyayı kapsamaktadır (Elbette ki önceliği Asya toplumları olmak şartıyla). Batı toplumları; kendilerini merkeze alarak geliştirdikleri bilim (oryantalizm, kültürel antropoloji) ve tahmin edileceği üzere “iktisat” (özellikle: iktisat sosyolojisi ve iktisat tarihi gibi) ve “süreç/kategori” kavramları (gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler gibi) ile Doğu toplumlarını da izaha kalkışmakta ve bu hamleleri sonucunda, Doğu insanının zihni ve maddi dünyasında tedavisi mümkün olmayan yaralar açmaktadır. İktisat tarihçisi Ahmet Tabakoğlu, “Türk İktisat Tarihi” adlı eserinin giriş bölümünde, bu yanlış iktisat metodolojisini şu şekilde eleştirmektedir: “Aydınlanma Çağının bir ürünü olan doğrusal ilerlemeci tarih anlayışının yani insanlık tarihinin dünyanın her yerinde aynı merhalelerden geçtiği fikrinin geçerliliği

Kapitalist paradigma içerisinde kalarak Türkiye’nin az gelişmiş bir ülke olduğu, Osmanlı sisteminin kapitalizm öncesi bir ekonomiye sahip bulunduğu fikirleri ve kalkınma gibi hipotezler doğrusal ilerlemeci zihniyetin⁵ yansımalarıdır.

azaldıkça Türkiye iktisat tarihinin de önemi artmıştır. Daha yüzyılın başlarından itibaren Batı dışına alıcı gözle bakmaya başlayan yine Batılı bilim adamları bununla ilgili özgün ve verimli konular bulmaktadırlar. Mamañih bu doğrusal ilerlemeci anlayış hâlâ dünyada ve Türkiye’de etkisini sürdürmektedir. Kapitalist paradigma içerisinde kalarak Türkiye’nin az gelişmiş bir ülke olduğu, Osmanlı sisteminin kapitalizm öncesi bir ekonomiye sahip bulunduğu fikirleri ve kalkınma gibi hipotezler doğrusal ilerlemeci zihniyetin⁵ yansımalarıdır.”⁶ Sonuç olarak, en masum ifadeyle dahi söylenecek olur ise, Avrupa merkezli epistemik cemaatler⁷, tüm Batı dışı toplumları Batı’ya, yani bizatihi “kendisine” indirgemektedir.

2. Neoklasik öğretilerin içkin olduğu iktisat tanımı, noksan bir insan tarifiinden yola çıkılarak yapıldığı için, eksik, dolayısıyla gayriinsani ve hatta gayri(sosyal) bilimseldir: “Neoklasikler açısından iktisat, “ekonomiyi anlamak için ne gerektiği” konusunda kamuoyunu bilgilendirme arayışında olan bir disiplin değildir. Çünkü onların iktisadı, ekonomi hakkında hiçbir şey söylemez. İktisat tanımları şöyledir: “Kit kaynakları sınırsız isteklere tahsis etme bilimi”. Oysa işin gerçeği, ne kaynaklar kit ne de insan istekleri sınırsızdır. Tabii eğer bir yandan tüketimin ve üretimin saçma sapan, kaynakları israf edecek bir yöne gitmesini sağlarsanız, kaynakları kit yapar ve öbür yandan da reklam vs. yoluyla istekleri sınırsız kılarsanız durum değişir.”⁸ Üstelik kapitalist üretim tarzının savunucularına göre, yaptıkları bu iktisat tanımı, tabiatla olup bitenin, dolayısıyla doğal yasalarca “yönetilen” ve insanca biat edilmesi kaçınılmaz bir iktisadın tanımıdır. Oysa, Sosyolog Kadir Cangızbay’ın da belirttiği üzere, yalnızca “kapitalist üretim tarzı” değil, “kurumsallaşmış” her ekonomi, bir beşerî inşadır ve ancak insan tarafından var ya da yok kılınmaktadır: “Her şeyden önce şunu söyleyelim ki, ekonomi, ne tabiatla kendiliğinden yani herhangi bir insan müdahalesi ve çabası olmaksızın var olan bir olgudur ne de dünyanın dönmesi, bitkilerin yeşermesi veya ana karnındaki bir ceninin büyümesi türünden doğal, dolayısıyla da insan irade ve çabasından bağımsız olarak biçimlenen bir süreç: en nesnel ve evrensel gibi görünen kuralları da dâhil olmak üzere, her şeyiyle insan tarafından var edilir ve ayakta tutulur; bu yüzden de ister istemez insanüstü nesnel zorunluluklar değil, doğrudan doğruya insandan kaynaklanmış öznel tercihler doğrultusunda biçimlenir.”⁹

Özetle; bir meta-ideoloji olarak liberalizm ve onun iktisadi iz düşümü kapitalist üretim tarzı, hem iktisat tarihi hem de iktisat tanımlaması bakımından, en azından Batı-dışı toplumlar için, yetersiz olduğu gibi, aynı zamanda bu yetersizliği içinde bir dizi eksikliği/yanlışı/ideolojik-pragmatizmi içkindir.

Mevcut İktisadi Sistemlerin Milliyetçilik Teorileri ve Alternatif Bir Perspektif

Bu noktadan itibaren meseleyi, “mlliyetçilik(ler)” özeline indirgeyebiliriz: Öncelikle “milliyetçilik” ile kapitalist üretim tarzı arasındaki ilişkiye (korelasyon) baktığımızda, mühim bir yol ayrımına girmiş ya da bir başka deyişle, farklı ön kabuller/ön varsayımlar (aksiyom) arasından bir tercih yapmak mecburiye-

tinde kalmış oluyoruz. Ki, söz konusu zaruri seçim, şüphesiz ki gayriinsaniliğini “veri” olarak kabul ettiğimiz kapitalist üretim tarzına değil, milliyetçilik kuramlarına ilişkindir: Bilindiği üzere “modern milliyetçilik kuramları”¹⁰, milliyetçiliği, “antikapitalist/emperyalist” bir konumlandırma ile nitelemek şöyle dursun, bizatihi kapitalist üretim tarzı ile birlikte doğup gelişen, yani kapitalist üretim tarzı ile ontolojik ve epistemolojik bağımlılıklar arz eden bir modern fenomen olarak tarif/tahdit etmektedir. Bir başka ifadeyle, milliyetçiliğin modernist kuramcılara göre; premodern ve/ya prekapitalist bir zaman ve mekânda, bir millet ya da en azından bu milletin milliyetçiliğinden söz etmek mümkün değildir; zira milliyetçilik(ler), Sombart’ın¹¹ “erken kapitalizm (*frühkapitalismus*)” diye adlandırdığı dönem ile varlık kazanmış, “yüksek kapitalizm (*hochkapitalismus*)” ve “geç kapitalizm(*spätkapitalismus*)” (ya da bu dönemin de ötesinde bir kapitalizmi ifade eden ve Ülgener’ce Marksist iktisatçıların bir katkısı olarak aktarılan “finans kapitalizm”) dönemlerinde ise bugünkü mütakâmil hâline erişmiştir. Kapitalist üretim tarzının geçirdiği bu merhaleler süresince milliyetçilik(ler), önceleri kapitalist üretim tarzının bir çıktısı iken, sonraları bizatihi kendileri kapitalist üretim tarzını muhafaza eden, hatta muhafaza etmekle kalmayıp her zaman ve mekânda yeniden ve yeniden üreten bir “ulus devlet(ler)” formuna bürünmüştür. Doğrudan bu süreci merkeze alan, “Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi” başlığını taşıyan makalesinde Recep Boztemur, üzerinde dikkatle durulması gereken bu “mutualizm tezi”ni şu izahat ile özetlemektedir:

“Avrupa’da modern devletin ortaya çıkışı ve devletin kendi sürekliliğini sağlaması amacıyla devletin gereksinimlerine uygun bir ulusal topluluk yaratması sürecinde kimi temel özellikleri belirlemek mümkündür. Tarihsel açıdan İngiltere ve Belçika gibi güçlü bir ticarileşmenin olduğu ülkelerde ulusal devletlerin ortaya çıkmasıyla kapitalist ilişkilerin gelişmesi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Hatta ticarileşme sürecinden İngiltere kadar nasibini almamış ve tarımsal üretim ilişkilerinin baskın olduğu Fransa ve İspanya gibi ülkelerde de 16. yüzyıldan itibaren bu ilişkiyi gözlemlemek mümkündür. Avrupa tarihinde kapitalist mülkiyet ve üretim ilişkilerinin sonucunda toprak ilişkilerinin bozulmaya başlamasıyla tarımın ticarileşmesi gerçekleşti. Mülkiyet ve üretim iliş-

Bir meta-ideoloji olarak liberalizm ve onun iktisadi iz düşümü kapitalist üretim tarzı, hem iktisat tarihi hem de iktisat tanımlaması bakımından, en azından Batı-dışı toplumlar için, yetersiz olduğu gibi, aynı zamanda bu yetersizliği içinde bir dizi eksikliği/yanlışı/ideolojik-pragmatizmi içkindir.

kilerinin değişimi devlet gelirlerinin akışını kolaylaştırdı ve gelirlerde artışa yol açtı. Sermaye ilişkilerinin değişmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkışı arasında temel olarak iki gözlemlerde bulunak mümkündür: İlk olarak, kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşması mutlak monarşilerin hâkimiyetleri altında bulunan kaynakların serbest kalmasını sağladı. Bu, önceleri toprakta uygulana farklı ve parçalanmış mülkiyet ilişkilerinin devlet yararına değişmesini ve toprak mülkiyetinin gelişmesini sağladı, örneğin vergilendirmenin kolaylaşmasına yol açtı. İkinci olarak, kentlerin ve sınai üretimin gelişmesi toprak sahiplerinin topraksız tarımsal iş gücünü daha etkin kullanarak kendilerine kentlerde ve çevresinde daha kârlı piyasalar yaratma gereksinimini doğurdu. Bunun sonucu da büyük toprak sahipleri ile mutlak monarşiler arasında ortaya çıkan ittifak oldu. Tarihsel olarak feodalizmin çözülme aşamasına rastlayan bu ittifak, modern devletin teritoryalite (toprağa bağlı, ulus devlet toprakları ile sınırlı) temellerini atması ve sınırları belirli bu topraklar üzerinde kurulan ekonomik örgütlenmeyi belirlemesiyle Avrupa devlet kurma süreçlerinin en belirgin özelliği hâline geldi. Bu süreç aynı zamanda tarihçiler arasında ilk milliyetçilik düşüncesinin ne zaman doğduğu tartışmasına ışık tutacak bir süreçtir. Millet ve milliyetçilik, feodalizmin siyasal ve ekonomik buhranları sonucunda hanedanların ve dinsel otoritelerin önemini kaybetmeye başladığı geç Orta Çağda devletin yeni ittifaklarla hâkim olduğu topraklar üzerindeki siyasal topluluğu tanımlamaya başladığı zamanlarda doğdu.”¹²

Varılan bu noktada, yani milliyetçilik(ler) ile kapitalist üretim tarzının âdeta “birbirini üreten fabrikalar” olduğu konusunda, hem klasik/Ortodoks (ya da naif) liberalizm hem de klasik/Ortodoks (ya da naif) Marksizm aynı kanıda olmakla beraber, söz konusu veri-sürecin “tefsiri” hususunda, iki ideoloji birbirinden kritik-farklılıklar arz etmektedir. Şöyle ki: Her iki ideoloji de milliyetçilik ile kapitalist üretim tarzının tarihsel birlikteliği konusunda mutabık iken yani bilimsel temellerini aynı tarih zemini üzerine kurar iken; klasik liberalizm, “pragmatist/geçici” bir olumlama ile milliyetçiliğe bakarken klasik Marksizm ise, milliyetçiliği (sosyalist/komünist topluma akışın diyalektiği gereğince) müspet/pozitif milliyetçilik ve menfi/negatif milliyetçilik biçiminde iki tarihsel parçadan mürekkep bir fenomen olarak işaret etmektedir.¹³ Yani liberalizm için milliyetçilik, kapitalist üretim tarzının üretimine katkıda bulunduğu sürece (hem nicelik hem de nitelik manasında) varlığı lüzumlu görülen bir “araç” iken; Marksizm için milliyetçilik, toplumsal insanın diyalektiğini anlatan kitabın sayfalarından biridir ve bu sayfa ne okunmadan geçilmelidir ne de tekrar tekrar okunup kalıcılaştırılmıdır: Dolayısıyla günümüzde milliyetçiliklerin devletsel iz düşümü olarak nitelenebileceğimiz ulus devletlere bakışta da “küreselleşme”ye terfi eden liberalizm ile teoride sıkışıp kalmış Marksizm arasında mühim farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin; günümüzün en popüler tartışma başlıklarından biri olarak “küreselleşme ve ulus devlet ilişkileri”, küreselleşme ile ulus devlet formunun çatışacağı

tezlerinin yanında, tam aksi, yani aslında küreselleşmeye de tıpkı primitif-kapitalizmde olduğu gibi, en önemli desteğin yine milliyetçiliğin devletleşmiş hâli olan ulus-devletlerce verileceği hakkında tezler de mevcuttur:

“Globalleşme, ulus devletin, değil zayıflamasına/ortadan kalkmasına yol açmak, tam tersine, canına can katacaktır; ancak kendisini, her gün biraz daha ulusalcı/milliyetçi kılmak zorunda bırakarak. Zira, teker teker insanların canı üzerinden yapılan bu mübadeleyi meşru kılabilmek üzere, “millî/ulusal menfaatler/çıkarlar/güvenlik” teması, belki de hiçbir zaman olmadığı kadar ön plana çıkartılacaktır. En başta eğitim ve sağlık olmak üzere, sosyal nitelikli hizmetlere ayrılan kaynakların daraltılması ölçüsünde, pazara sunulacak canın maliyeti açısından mukayeseli üstünlüğe, yani aynı malı daha ucuza mal etme imkânına sahip olacak olan devlet, böylesi bir strateji izlemenin kaçınılmaz bedeli olarak her gün biraz daha artıp derinleşecek olan kendi iç sorularını can alarak/zora başvurarak çözmeye yönelirken, ağırlığı/önceliği de büyük ölçüde hem kendi halkına karşı kullanmak hem de bir ihraç ürünü olarak piyasaya sürmek üzere “gurka”¹⁴ yetiştirmeye verecek; ancak, bu arada kendi kendisini de pazar içi-leşirmiş, yani bedelini kim öderse onun tarafından kullanılacak bir mal hâline getirmiş olacaktır.”¹⁵

Özetle, milliyetçiliği modernist bir bakış açısıyla izaha kalkışmak, aynı zamanda milliyetçiliğin bir kapitalizm mamulü olduğunun ve dolayısıyla da bu mamulün olumlayıcısı olanların, yani milliyetçi ve milliyetsever olanların, (en azından şimdilik) kapitalist üretim tarzını desteklediğini; bu mamulü “tarihi geçmiş” olarak damgalayanların ise, antikapitalist/emperyalist (ama bittabi aynı zamanda da sosyalist-Marksist) şeklinde etiketleneceğini kabul ve ilan etmek demektir. Böyle bir kabul ve ilanın sonucu ise, hem milliyetçilik mefhumunu tarihin dar bir odasına sıkıştırmakta hem de milliyetçilik üzerinden/içerisinden inşa edilebilecek bir “üçüncü yol”u¹⁶ imkânsızlaştırmaktadır.¹⁷ Öyleyse milliyetçilik ile iktisat biliminin, teknik-düşünce anlamında iç içe kılınabilmesi için, evvela gayrimodernist bir milliyetçiliğin ön kabulü gereklidir şarttır ki, söz konusu bu milliyetçilik, günümüz itibarıyla “primordiyalist/ilkçi milliyetçilik”¹⁸ olarak adlandırılmaktadır. Milliyetçiliğin bu yorumu, millet ve milliyetçilikleri prekapitalist dönemlere de taşımakta ve milliyetçiliklerin hem zamansal hem de mekânsal açıdan tümünde bulunan ontolojik kodlara vurgu yapmaktadır. Bu vurgu ile birlikte, milliyetçiliğe, her beşerî kuruma/biçimlenime sirayet edebilecek/sızabilecek, “kendine dönüştürücü” bir fenomen olarak bakan gayrimodernist milliyetçilik telakkisi, mevcut tezleriyle, günümüzün sayısız membalardan beslenen milliyetçiliklerini izah eden bir üst tezdır ve bu nedenle modernist milliyetçilik tezlerinden daha geniş/derin bir bakış açısını sunmaktadır. Durmuş Hocaoğlu, “Tabî ve Fitrî Bir Ekzistans Olarak Milliyetçilik” başlıklı makalesinde, milliyetçiliğin “yok edilemez” ve bu yüzden ancak bir başka milliyetçilik ile “ikame edilebilir” oluşuna şu şekilde açıklık getirmektedir:

“Milliyetçiliğin fiilî bir vakıa olarak bu karşı konulamaz cazibesini, fiilî bir vakıa olarak pozitif algılanışını, S. J. Lee, “Milliyetçiliğin önemli özelliklerinden biri de ideolojik açıdan biçimsiz ve sınırlarının belirsiz olmasıdır. Eğer gerekli ise, sadece bir şeyleri dönüştürünce şekil değiştirir, fiilen başka bir ideolojiye uyum sağlar ve tamamıyla farklı bir biçime girer.” cümleleriyle dile getirmektedir (...) Evet; milliyetçilik böyle bir şey; rijid ideolojik kalıpları yok, her yere ve her şarta veya çok yere ve çok şarta uyum sağlayabiliyor ve belki de en önemlisi, kendisi pek dönüşmüyor, ama çok şeyi kendisine dönüştürüyor (...) Filhakika, onun, İslam ve Hristiyanlık gibi ekümenik dinlerin dahi içine sızarak onları bile-açık ya da kapalı-kendisine dönüştürebilmekte olduğu sıklıkla vakidir...”¹⁹

Sonuç: Tarihle Beslenen Bir Milliyetçi Ekonomi – Politik

Bu çerçevede milliyetçiliğin muhtevasını bu ve benzeri izahlar ile açıklama gayreti, orijinal bir iktisadi sistemin inşası anlamında ne kazandıracaktır?

Evvela belirtmek gerekir ki; primordiyalist bir milliyetçilik telakkisi ışığında iktisadi hâl/süreç tahlillerinin yapılması demek, diğer bir anlamıyla, geleneksel iktisat paradigması ile postmodern iktisat paradigması arasında bir harmoni/ahenk/ritim oluşturmak, söz konusu iki tarihsel dönem arasındaki radikal kesikliliği, bir süreklilik abidesine dönüştürmek demektir. Primordiyalist/ilkçi yaklaşımları benimsemek, bir antimodernleşme olarak algılanmamalıdır; zira yanlış olan, modernleşmenin (yenileşmenin) kendisi değil, mevcut modernleşmemizin tamamıyla Batı merkezli olmasıdır. Yani, primordiyalist/ilkçi milliyetçilik teorilerinin kabulü, aynı zamanda da bir modernleşme karşıtlığının kabulü değildir; zira söz konusu sorun, modernleşmeden yana olmak değil, mevcut/yürürlükteki modernleşme sürecinin/biçiminin, bilhassa Türk milliyetçiliği özelindeki izdüşümünün, Batı merkezli, dolayısıyla bilimsel-açıklayıcılık anlamında sınırlı/eksik oluşudur.

Yani milliyetçilik ile iktisat bilimi arasındaki ilişki, ideolojiler arası değil, tarihsel dönemler arası bir sürekliliği sağlamak üzere kurulmalı ve geliştirilmelidir. Bilhassa bu ilişkiyi doğru/tam anlaşılması önemlidir: Milliyetçi bir iktisat sistemi derken mevzubahis olan, en geniş/derin anlamlandırması ile, pürliberalizm ve pürsosyalizm arasında Aristocu bir “orta yol” bulmak değil, milletin kendi tarihsel dönemleri arasındaki kesiklilikleri sürekli-leştirmektir. Yani, milliyetçilik ışığındaki bir iktisat, en kısa tarifiyle, bir tür iktisadi muhafazakârlıktır. Burada “iktisadi muhafazakârlık” tabiri, özellikle

Milliyetçilik ile iktisat bilimi arasındaki ilişki, ideolojiler arası değil, tarihsel dönemler arası bir sürekliliği sağlamak üzere kurulmalı ve geliştirilmelidir.

“gelenek” ile münasebetini koparmamış, “kendi tarihi” ile sürekli tınlaşım (rezonans) hâlindeki bir iktisadi perspektifi temsilen kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, milliyetçi bir iktisadın doğal amacı, kristalize edilmiş Batı/Avrupa merkezci ideolojilerin tutarlı bir örgüsünü sunmak değil, kendi tarihsel ve toplumsal top-raklarında yapacağı kazılar ile elde ettiği geleneksel iktisadi söyleyiş ve eyleyiş bulgularını, bugünün zihinsel savrulma/kırılmalarının onarılması için kullan-maktır. Böyle bir iktisat bilimi telakkisi ile yola çıkan Türk iktisatçıların ortaya koyduğu eserlere bakıldığında söz konusu yaklaşımın son derece etkin/verimli bir çerçeve sağladığı görülmektedir. Velhasıl; Douglas Dowd’dan mülhem olarak söyler isek, çözümlememiz şu esasa dayanmaktadır. “*Ekonomiyi anlamanın sine qua non’u (olmazsa olmazı) tarihi anlamaktır...*”²⁰ ■

¹ Sabri F. Ülgener, **İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası**, İstanbul: Derin Yayınları, s: 3-4.

² Karl Polanyi, **Ekonomistik Yanılgı**, Çeviren: M. Özel, **İktisat Risaleleri**, Derleyen: M. Özel, İstanbul: İz Yayıncılık.

³ Douglas Dowd, bugün gelinen noktada, ekonominin toplumsal yaşam üzerindeki tahakkümünü, net bir biçimde ortaya koymaktadır: “İktisat ve “ekonomi” kavramları, kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz, “iktisadi” faaliyetler kapitalizmden önce de mevcuttu (Konuyu ele alanlar içinde en dikkate değer olanların başında Aristo gelir.). Ama bu faaliyetler antik, orta ve erken modern çağlarda, toplumsal oluşumların kurumsal ve sosyal değerler bütünü içinde yürütülür, daha büyük toplumsal sürece kumanda etmezlerdi.” (Kaynak: Douglas Dowd, **Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadi - Eleştirel Bir Tarih**, Çeviren: Cihan Gerçek, Yordam Kitap, İstanbul, Mayıs 2008, s: 30.)

⁴ Sabri F. Ülgener, **Tarihte Darlık Buhranları**, İstanbul: Derin Yayınları, s: 3 ve 19.

⁵ **Doğrusal İlerlemeci Zihniyet**: Kısaca ifade edilirse; dünya toplumlarının, şayet gelişmek/modernleşmek niyetinde iseler, mutlaka ama mutlaka Batı toplumlarını taklit etmelerini dayatan; tüm toplumların, Batı toplumlarının geçtiği siyasi, kültürel ve iktisadi aşamaları geçmek mecburiyetinde olduğunu öne süren zihniyetleri temsil eden kavramdır.

⁶ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, 5. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, Nisan 2000, s: 15.

⁷ **Epistemik Cemaatler**: Özet bir ifadeyle; “yorum cemaatleri” olarak da adlandırılabilir, (bilimsel) bilgiyi üretme tekeline sahip, ürettiği (bilimsel) bilginin meşruluğu kendi mensuplarınca hemen hemen hiç sorgulanmayan toplulukların genel adıdır.

⁸ Douglas Dowd, **Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadi - Eleştirel Bir Tarih**, Çeviren: Cihan Gerçek, İstanbul: Yordam Kitap, Mayıs 2008, s: 33.

⁹ Kadir Cangızbay’dan yapılan alıntı için kaynakça: “Kadir Cangızbay (2003), **Globalleş(tir)me Terörü**, Ankara: s: 13.”

¹⁰ Bu konuda sistemli ve ayrıntılı bilgi için: Umut Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, 3. Baskı, Ankara: DOĞU-BATI, Ağustos 2009.

¹¹ Werner Sombart’ın söz konusu kapitalizm tasnifi için: Sabri F. Ülgener, **Makaleler** (Ülgener’in Bu Kitaptaki “Kapitalizmin Tarihi Gelişimi” başlıklı makalesinde), İstanbul: Derin Yayınları, s: 427.

¹² Recep Boztemur, **Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi**, DOĞU-BATI Düşünce Dergisi: Milliyetçilik[I], Yıl: 9, Sayı: 38, Ağustos-Eylül-Ekim/2006, s: 169-170.

¹³ Durmuş Hocaoğlu, Marksizmin milliyetçiliğe dair bu ikircikli izahının arka planını şöyle netleştirir: “Marksizm, nihai hedefe doğru yürünen yolda, “ezen (zâlim) milletlerin milliyetçiliği” ile “ezilen (mazlum) milletlerin milliyetçiliği”ni dikkatle tefrik eder ve böylece bir “pozitif milliyetçilik” ve “negatif milliyetçilik” tanımları ortaya atarak, ezenin ve ezilenin olmadığı-daha doğrusu, “olmayacağı”- işbu sınıfsız “dünya cemaati”nin teşekkülüne yardımcı olacak istikamette, ezilen (mazlum) milletlerin milliyetçiliğini

ve her milletin kendi kaderini tâyin etme hakkına sahip olduğunu da kabûl eder.” (Kaynak: Durmuş Hocaoğlu, **Tabî ve Fitrî Bir Eksiztans Olarak Milliyetçilik**, (‘Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku’ adlı editoryal çalışmadaki makalesi), Editör: Huzeyfe Süleyman Arslan, Selçuklu Vakfı Yayınları, Ankara, 1. Baskı: Şubat 2008, s: 222.)

¹⁴ Nepal halkını oluşturan Hindistan kökenli halklardan birinin adıdır. Hindistan’ı sömürgeleştirmiş İngiliz ordusuna kullanılmışlardır. Belli ki bu yazıda, “emperyalist/sömürgeci ülkelerin sömürgelerinden ordularına dahil ettiği seçmece asker”leri temsilen kullanılmıştır.

¹⁵ Kadir Cangızbay (2003), **Globalleş(tir)me Terörü (“İnsanın Can Düşmanı Globalleşme”** başlıklı bölümden), Ankara, s: 30-31.

¹⁶ Burada kastedilen “*üçüncü yol*”, makyajlanmış bir liberalizm veya sosyalizm ya da “muğlâk” bir karma-ekonomi sinyali olarak anlaşılmamalıdır; “bilindik” üçüncü yol mefhumunun içeriği için: Andrew Heywood, **Siyaset**, Editör: Buğra Kalkan, Ankara: Liberte Yayınları, Şubat 2006, s: 82-83.

¹⁷ Ayrıca bu noktada, milliyetçiliğin modernist izahatınca gözden kaçırılan mühim bir hususunda altını çizmemiz gerekmektedir: **‘Kütle Milliyetçiliği’**. Bu kavram, toplumsal olanda mündemîc bir potansiyel milliyetçiliği vurgulamaktadır ve modernistlerce bu kavramın içeriği -bilinçli ya da bilinçsiz- olarak dışlanmış/yok sayılmıştır. Nuran Erol Işık, söz konusu “görmezden gelişe” şöyle açıklık getirmektedir: “Ana damar yaklaşımların göz ardı ettiği “gündelik hayat” alanı içinde milliyetçiliğin gündelik tezahürleri ıskalanmaktadır; oysa milliyetçilik (bayrak, uçak logoları, marşlar, millî çiçekler, millî mutfaklar ve mimariler, takım sporları, popüler kültürel formlar gibi) fetiş nesnelerin görünür, ritüel organizasyonu aracılığı ile biçimlendirilir. Bir başka deyişle, milliyetçilik sadece bir doktrin değil, aynı zamanda bir konuşma, düşünme ve eyleme yoludur. Milliyetçiliği sadece bir doktrin olarak sınırlandırmak, onun anlamını daraltmak ve milliyetçiliğin ve millî kimliklerin politik meseleler dışında hayatımızı etkileme gücünü yadsımak anlamına gelir.” (Kaynak: Nuran Erol Işık, **Milliyetçilik, Popüler Kültür ve “Kurtlar Vadisi”**, DOĞU-BATI Düşünce Dergisi: Milliyetçilik[I], Yıl: 9, Sayı: 38, Ağustos-Eylül-Ekim/2006, s: 228.)

¹⁸ Milliyetçiliğin primordiyalist/ilkçi yorumuna ilişkin daha detaylı bilgi için: Umud Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, 3. Baskı, İstanbul: DOĞU-BATI, Ankara, Ağustos. 2009,

¹⁹ Durmuş Hocaoğlu, **Tabî ve Fitrî Bir Eksiztans Olarak Milliyetçilik**, (‘Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku’ adlı editoryal çalışmadaki makalesi), Editör: Huzeyfe Süleyman Arslan, Selçuklu Vakfı Yayınları, Ankara, 1. Baskı: Şubat 2008, s: 226-227. Ayrıca daha detaylı bilgi için bakınız: Durmuş Hocaoğlu, **Erken Dönem Bir Milliyetçilik Teorisini Olarak İbn Haldûn**, Bayburt Vakfı, Bayburt Eğitim, Kültür ve Hizmet Vakfı Bülteni, Sayı: 5, İstanbul, Kasım 2007, s: 44-48.

²⁰ Douglas Dowd, **Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadı - Eleştirel Bir Tarih**, Çeviren: Cihan Gerçek, İstanbul: Yordam Kitap, Mayıs 2008, s: 17-18.